

**AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
IM. STANISŁAWA STASZICA W KRAKOWIE**

Paliwa stałe, ciekłe i gazowe

Paliwa gazowe

**Wydział Energetyki i Paliw
Katedra Technologii Paliw**

Literatura:

Bąkowski K.: Sieci i instalacje gazowe, WNT Warszawa

Molenda J.: Gaz ziemny. Paliwo i surowiec, WNT Warszawa

Molenda J., Steczko K.: Ochrona środowiska w gazownictwie i wykorzystaniu gazu, WNT Warszawa

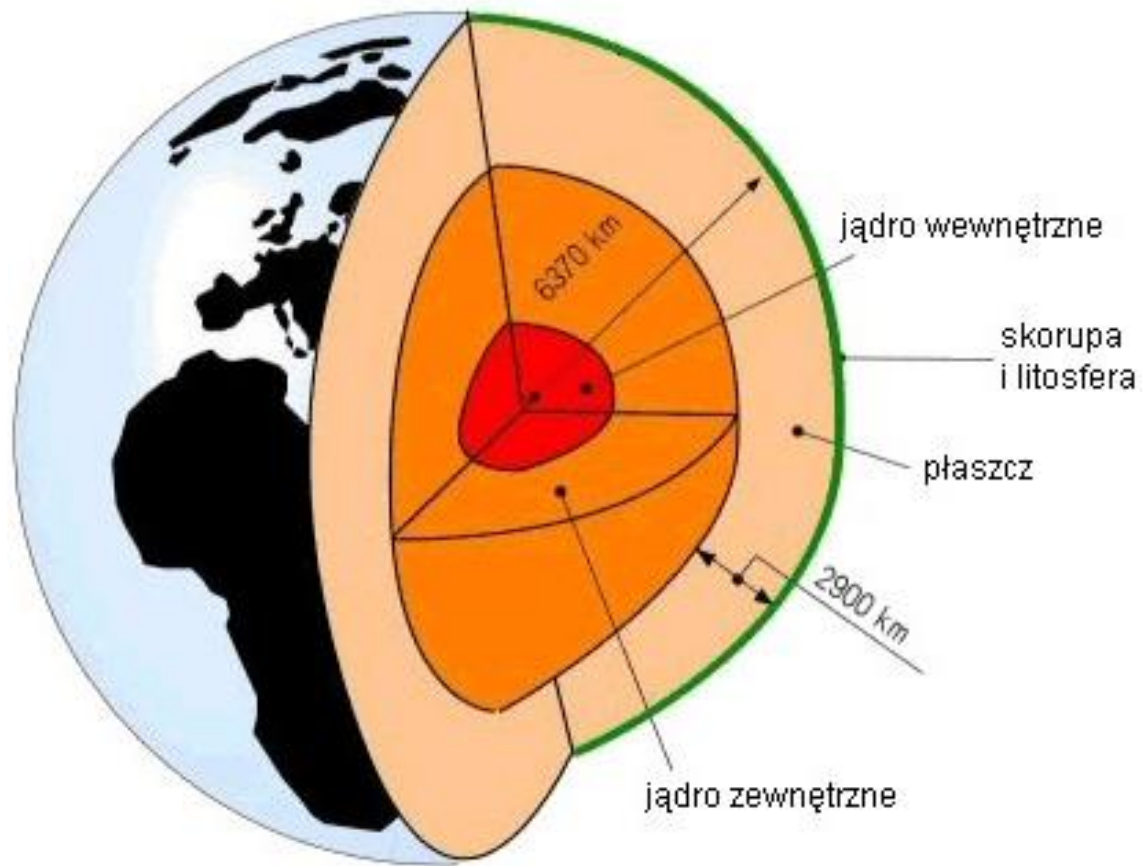
Kogut K., Bytnar K.: Obliczanie sieci gazowych. Tom 1. Wydawnictwo AGH Kraków

Terminy zajęć:

03, 10, 17 kwietnia

Egzamin z 3 części – 05 czerwca, godzina 7:45

Rodzaje skał

Rodzaje skał

Magmowe – krystalizacja magmy:

- **głębinowe – poniżej 1000m (granit, dioryt, noryt),**
- **wylewne (bazalt, porfir, obsydian),**
- **żyłowe (diabaz, porfir),**

Osadowe – procesy sedymentacji:

- **plastyczne (piaski, żwiry, piaskowce, gliny),**
- **organogeniczne (szczątki organizmów roślinnych lub zwierzęcych, np. wapienie),**
- **chemiczne – substancja nieorganiczna wody morskiej (sól, gips),**

Metamorficzne – przeobrażenie skał magmowych i osadowych (marmur, kwarcyt, dolomit, gnejs):

Powstawanie skał osadowych można podzielić na cztery etapy:

- **wietrzenie,**
- **transport – fale i przypiływy 1,5 km³, 12 km³ rzeki,**
- **sedymencację (ił),**
- **diagenezę.**

Trzy podstawowe typy:

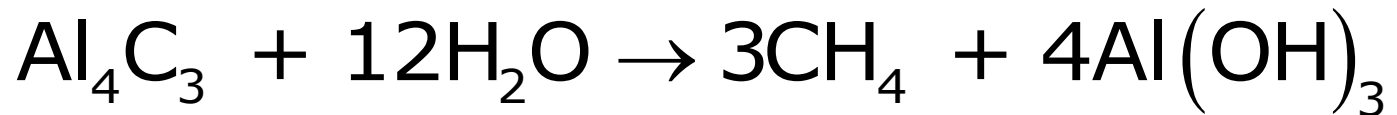
- gliny – (około 50%) drobnoziarniste skały ilaste składające się z soli kwasów krzemowych zawierające znaczne ilości tlenku glinu Al_2O_3 ,
- piaski i piaskowce (skały luźne i zwięzłe) – (25-30%) dwutlenek krzemu SiO_2 ,
- skały węglanowe – (około 20%) wapienie zawierające min. 75% $CaCO_3$, oraz dolomity zawierające co najmniej 50% $CaCO_3 \cdot MgCO_3$.

Wiek skał osadowych

Era	Okres	Wiek [mln lat]	
Kenozoiczna	czwartorzęd	1	50%
	trzeciorzęd	63	
Mezozoiczna	kreda	135	18%
	jura	181	
	trias	225	
Paleozoiczna	perm	280	15%
	karbon	345	
	dewon	405	
	sylur i ordowik	500	
	kambr	570	
Prekambr			

Na dnie mórz i oceanów od czasu starożytnego Egiptu powstał osad o grubości około 1 m.

XIX w. hipoteza o działaniu kwasu węglowego na metale alkaliczne w podwyższonej temperaturze i w obecności wody (Mendelejew).

Pochodzenie gazu ziemnego - nieorganiczne

1971 – hipoteza Weismanna o przemianach nieorganicznych podczas wdzieraniu się magmy w skały węglanowe.

Następował termiczny rozkład węglanów, a powstający ditlenek węgla reagował z wodorem (wydzielonym z magmy) tworząc metan.

Teorie kosmiczne – skład atmosfery planet Jupitera, Saturna, Uranu i Neptuna to głównie metan.

Pochodzenie gazu ziemnego - organiczne

Organiczna substancja wyjściowa, a nie sam proces przemiany tej substancji.

- 1. W warstwach skał osadowych występują prawie wszystkie złoża gazu ziemnego. W skałach osadzających się współcześnie zawsze stwierdza się obecność śladów węglowodorów.**
- 2. Złoża gazu ziemnego rozprzestrzenione są nierównomiernie.**
- 3. Duże złoża powiązane są z basenami sedymentacyjnymi obejmującymi głęboko leżące warstwy skał osadowych pochodzące z okresów geologicznych o bujnym życiu biologicznym.**

Pochodzenie gazu ziemnego - organiczne

Rodzaje substancji organicznej skał osadowych:

- substancja typu sapropelowego – będąca produktem rozkładu i polimeryzacji substancji organicznej zawierającej dużo lipidów (np. fitoplankton). Długie łańcuchy alifatyczne i nieliczne pierścienie, duża wartość stosunku $H:C = 1,3-1,7$
- substancja typu humusowego – będąca produktem rozkładu i polimeryzacji ligniny, celulozy oraz innych związków zawartych w ściankach komórek roślin lądowych. Duża liczba skondensowanych pierścieni aromatycznych z małą liczbą grup metylowych i łańcuchów bocznych, mała wartość stosunku $H:C < 0,9$.

Pochodzenie gazu ziemnego - organiczne

Kerogen – według hipotezy Hunta powstaje z macierzystej rozproszonej substancji organicznej w pierwszym stadium przemiany – Diagenecie.

Dalsze ogrzewanie kerogenu prowadzi do powstania gazu ziemnego i ropy naftowej.

**Kerogen humusowy – powstawanie gazu ziemnego.
Stosunek H:C < 0,8-0,9 i zawartość wodoru około 3-5%.**

**Kerogen sapropelowy – powstawanie ropy naftowej.
Stosunek H:C > 1 i zawartość wodoru powyżej 6%.**

Przemiany substancji organicznej

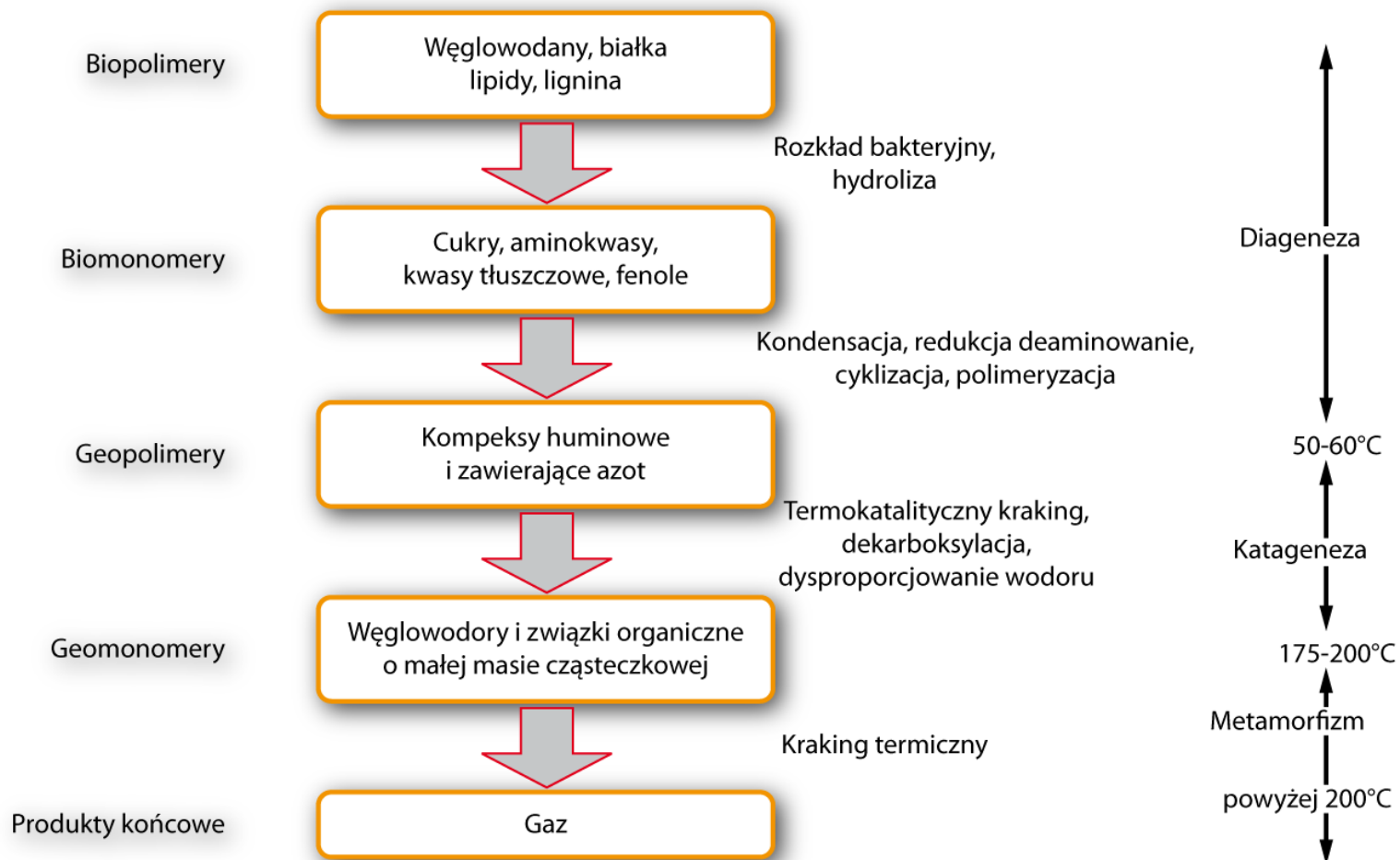
- 1. Diageneza – biochemiczne, chemiczne i fizyczne przemiany substancji organicznej do czasu, gdy znaczący wpływ posiada temperatura. Stadium przebiega na głębokościach w których temperatura jest zbyt niska, aby mógł nastąpić termiczny rozkład biopolimerów.**
- 2. Katageneza – przemiany termiczne w temperaturze do 200°C.**
- 3. Metamorfizm – przemiany wysokotemperaturowe (powyżej 200°C).**

Najważniejsze są procesy katalityczne przebiegające stadium katagenezy. Powstaje wówczas około 90% węglowodorów

Przemiany substancji organicznej

Substancja organiczna i procesy jej przemian

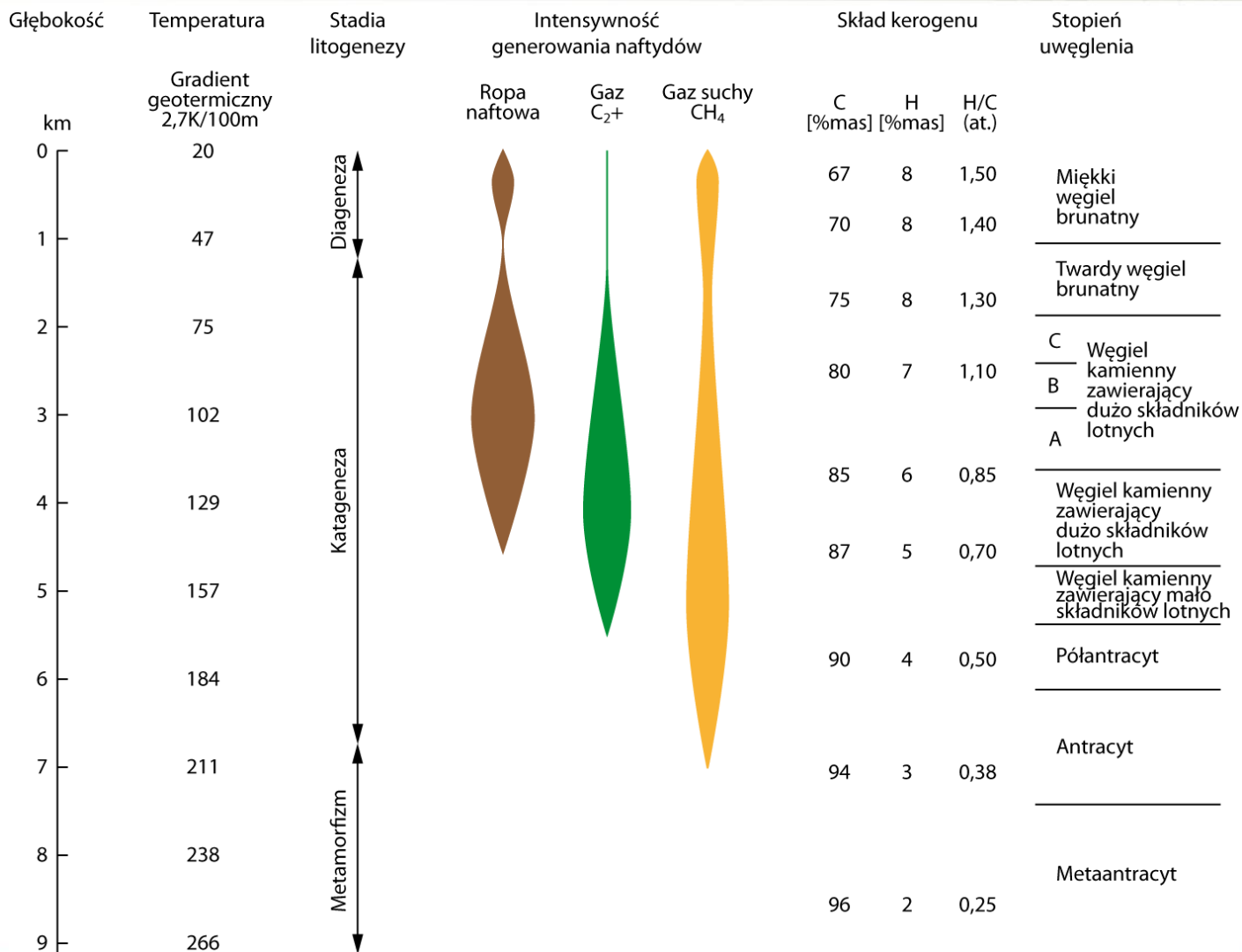
Stadia przemian i ich granice temperaturowe

AGH

Dojrzwianie kerogenu

AGH

Diageneza

Procesy niskotemperaturowe prowadzące do zmniejszenia zawartości tlenu, azotu i siarki oraz wzrostu liczby związków węglowych.

Związane z działalnością bakterii aerobowych, w wyniku której tworzą się głównie metan, ditlenek węgla i siarkowodór oraz etan, propan i butan.

Po wyczerpaniu zapasów tlenu następuje aktywizacja bakterii anaerobowych powodujących m.in. fermentację.

W stadium tym powstają związki o prostszej budowie. Procesy hydrolizy celulozy do tłuszczów, białek do aminokwasów oraz tłuszczów do kwasów tłuszczowych.

AGH

Diageneza

Wytwarzanie węglowodorów jest skutkiem chemicznych i biochemicznych reakcji:

- **dysproporcjonowania wodoru, prowadzące do tworzenia niektórych struktur aromatycznych,**
- **dakarboksylacji i uwodornienia nienasyconych kwasów tłuszczowych,**
- **dehydratacji i uwodornienia steroli.**

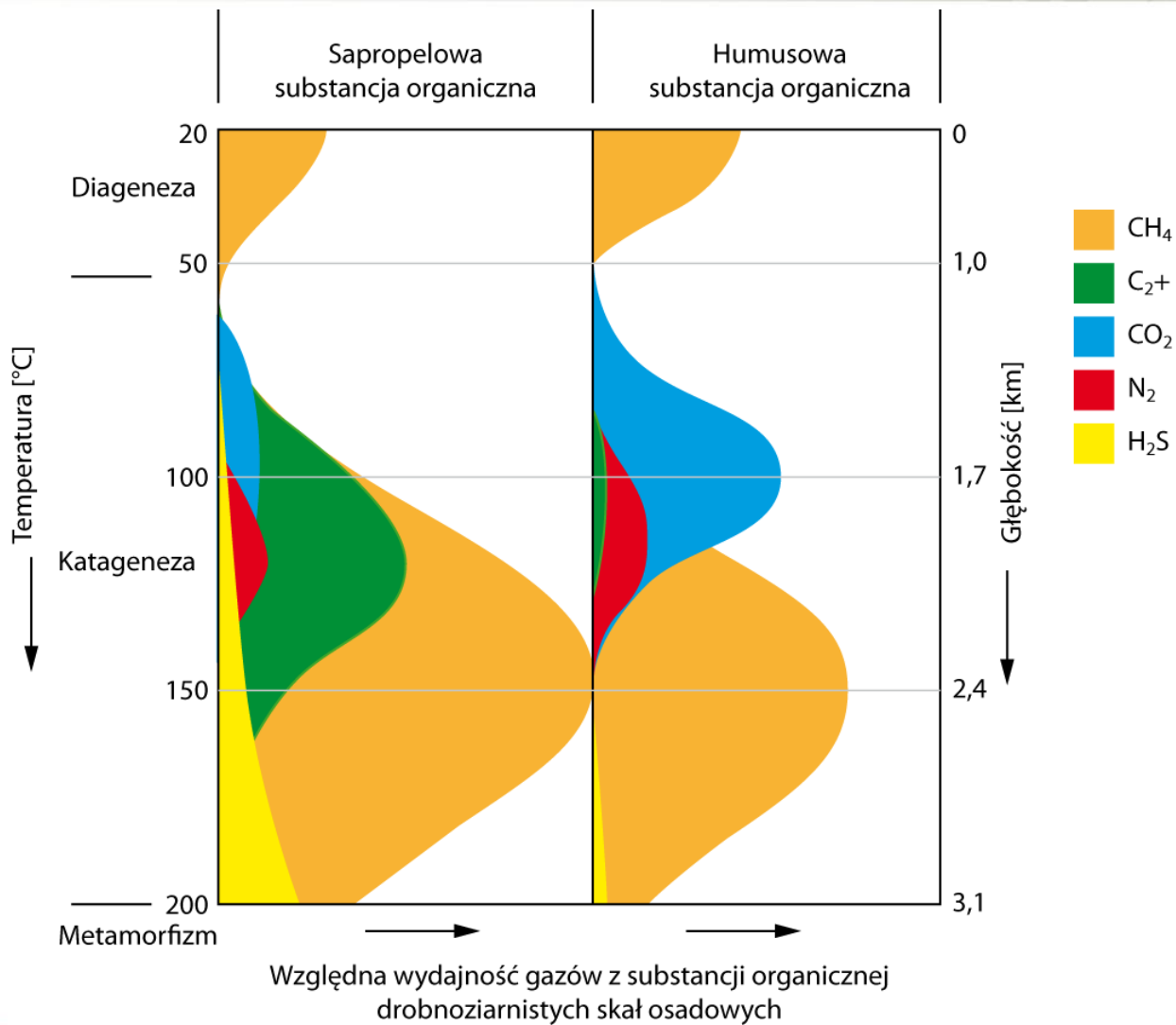
W stadium katagenezy węglowodory tworzą się z substancji organicznej skał osadowych głównie dzięki powolnemu procesowi krakingu katalitycznego (do temperatury 120°C) oraz krakingu termicznego.

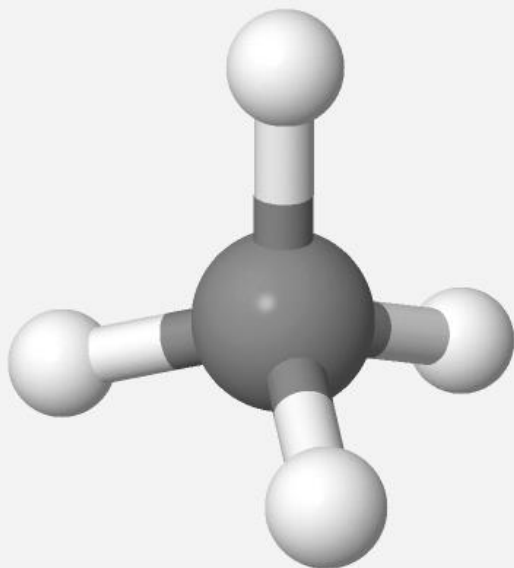
Proces przemiany substancji organicznej w węglowodory nazywany jest dojrzewaniem kerogenu.

Tworzenie się gazów

- **etan i węglowodory cięższe od etanu tworzą się w temperaturach 70-150°C, przy czym następuje to ze znacznie większą intensywnością z substancji sapropelowej pochodzenia morskiego,**
- **ditlenek węgla pochodzenia organicznego tworzy się głównie z substancji typu humusowego,**
- **azot może pochodzić z powietrza atmosferycznego lub wytwarza się z substancji białkowych, poprzez amoniak; część azotu ma również pochodzenie głębinowe (o czym świadczy występowanie helu w zaazotowanych gazach ziemnych).**

Tworzenie się gazów

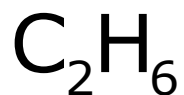
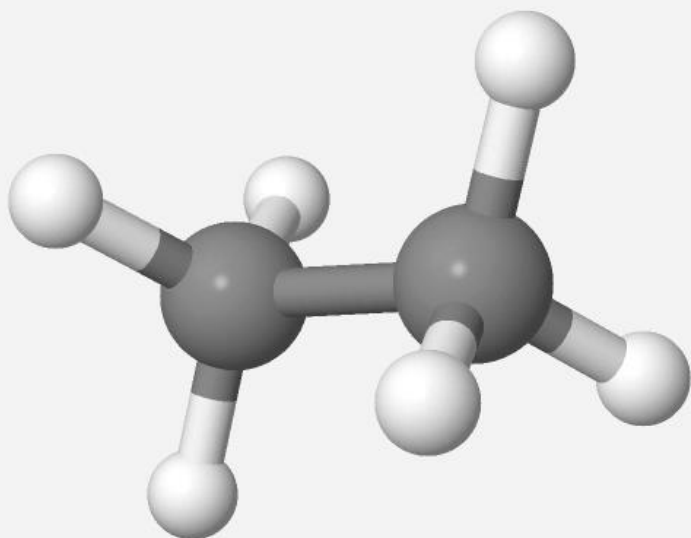

Masa cząsteczkowa	g/mol	16,04	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	0,72	
Gęstość względna	-	0,55	
Temperatura krytyczna	K	180,5	
Ciśnienie krytyczne	MPa	4,61	
Współczynnik ściśliwości	-	0,288	
Wartość opałowa	MJ/m³	35,8	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	5,0
	górna	% obj.	15,0
Zużycie powietrza	m³/ m³	9,53	

AGH

Etan

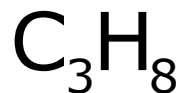
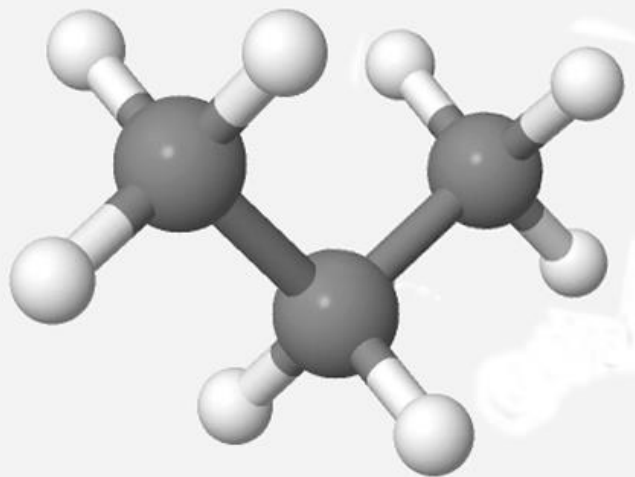

Masa cząsteczkowa	g/mol	30,07	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	1,34	
Gęstość względna	-	1,04	
Temperatura krytyczna	K	306,0	
Ciśnienie krytyczne	MPa	4,88	
Współczynnik ściśliwości	-	0,285	
Wartość opałowa	MJ/m³	63,7	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	3,22
	górna	% obj.	12,45
Zużycie powietrza	m³/ m³	16,67	

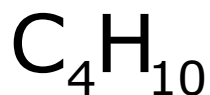
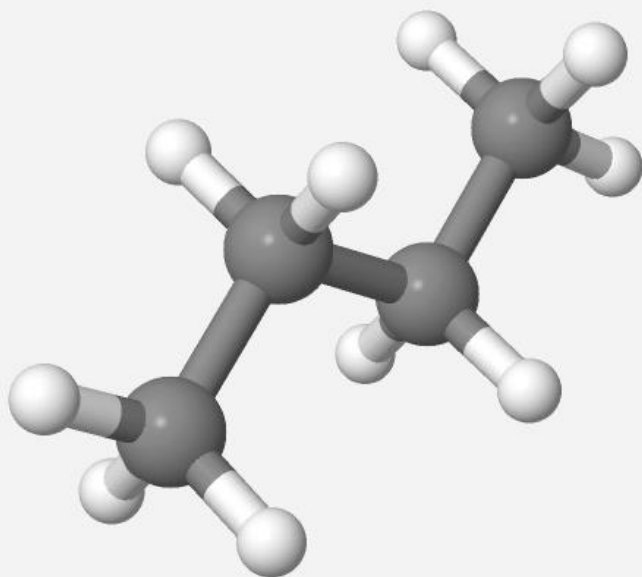
AGH

Propan

Masa cząsteczkowa	g/mol	44,09	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	1,97	
Gęstość względna	-	1,52	
Temperatura krytyczna	K	369,6	
Ciśnienie krytyczne	MPa	4,25	
Współczynnik ściśliwości	-	0,281	
Wartość opałowa	MJ/m³	91,1	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	2,37
	górna	% obj.	9,5
Zużycie powietrza	m³/ m³	23,82	

Butan (n-Butan)

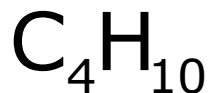
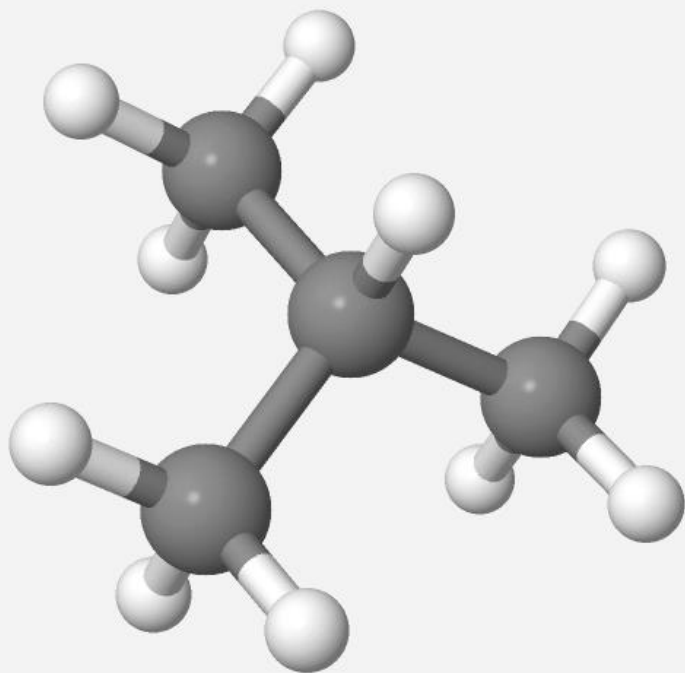
Masa cząsteczkowa	g/mol	58,12	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	2,60	
Gęstość względna	-	2,01	
Temperatura krytyczna	K	452	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,80	
Współczynnik ściśliwości	-	0,274	
Wartość opałowa	MJ/m³	118,5	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,86
	górna	% obj.	8,41
Zużycie powietrza	m³/ m³	30,97	

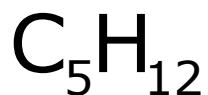
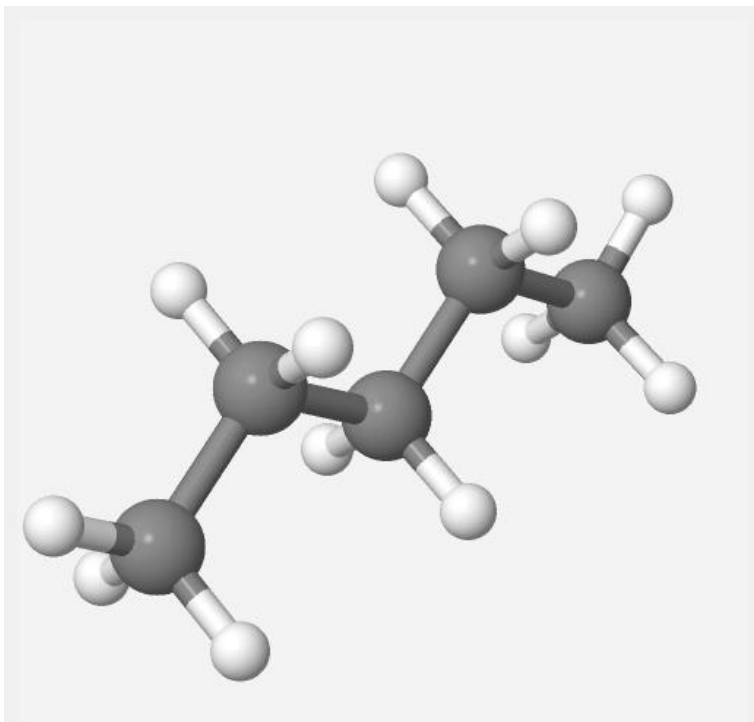
AGH

izo-Butan (2-metylopropan)

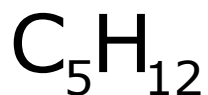
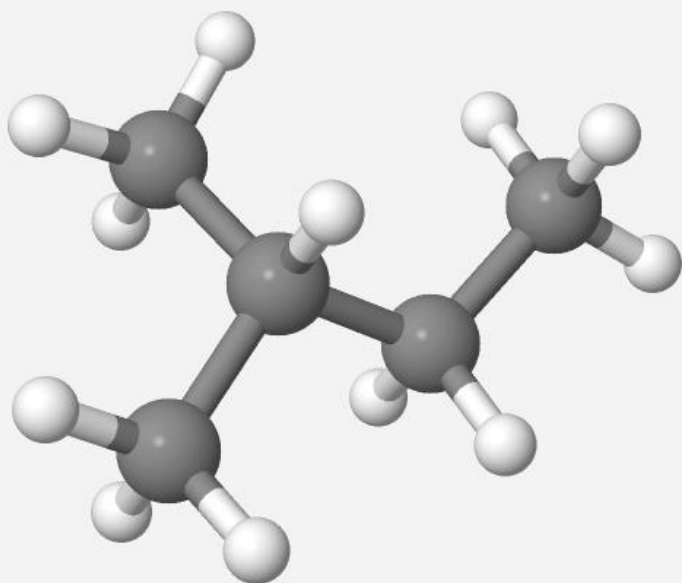
Masa cząsteczkowa	g/mol	58,12	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	2,60	
Gęstość względna	-	2,01	
Temperatura krytyczna	K	407	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,65	
Współczynnik ściśliwości	-	0,283	
Wartość opałowa	MJ/m³	118,2	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,8
	górna	% obj.	8,44
Zużycie powietrza	m³/ m³	30,97	

Pentan (n-Pentan)

Masa cząsteczkowa	g/mol	72,15	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	3,22	
Gęstość względna	-	2,49	
Temperatura krytyczna	K	470,2	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,37	
Współczynnik ściśliwości	-	0,262	
Wartość opałowa	MJ/m³	146,2	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,4
	górna	% obj.	7,8
Zużycie powietrza	m³/ m³	38,11	

izo-Pentan (2-metylobutan)

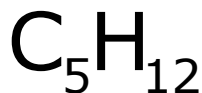
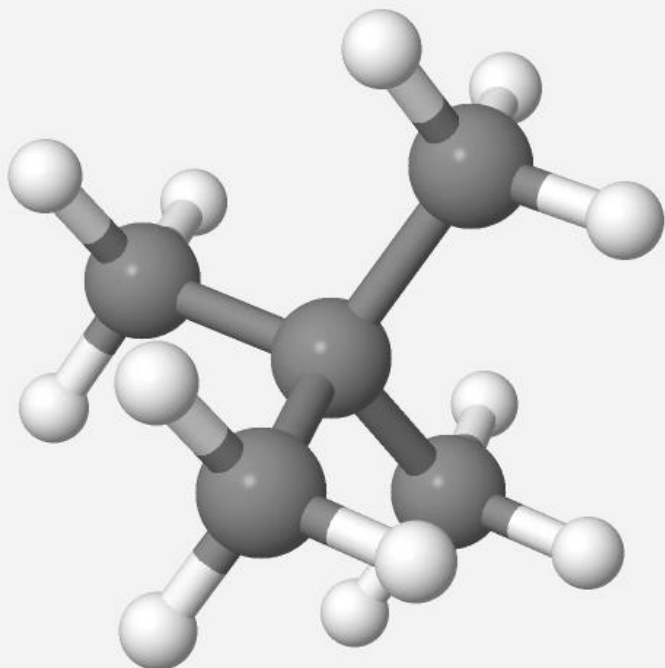

Masa cząsteczkowa		g/mol	72,15
Gęstość bezwzględna		kg/m³	3,22
Gęstość względna		-	2,49
Temperatura krytyczna		K	460,7
Ciśnienie krytyczne		MPa	3,38
Współczynnik ściśliwości		-	0,270
Wartość opałowa		MJ/m³	145,8
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,32
	górna	% obj.	8,0
Zużycie powietrza		m³/ m³	38,11

AGH

neo-Pentan (2,2-dimetylopropan)

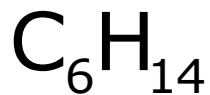
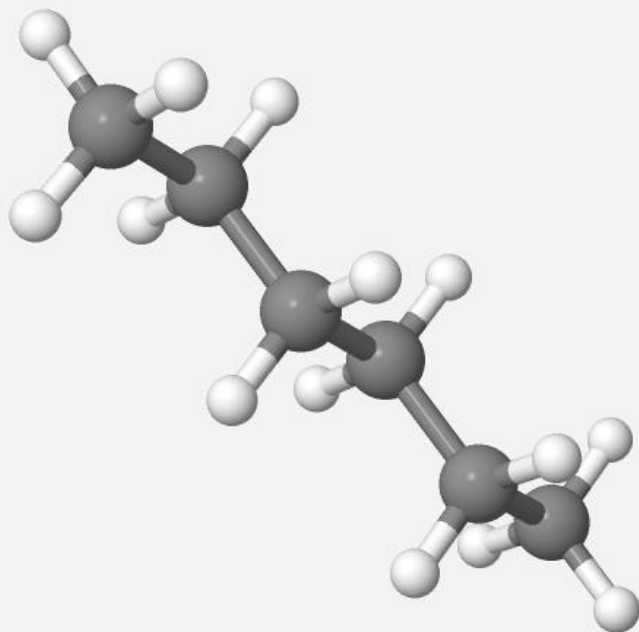

Masa cząsteczkowa	g/mol	72,15	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	3,22	
Gęstość względna	-	2,49	
Temperatura krytyczna	K	460,7	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,38	
Współczynnik ściśliwości	-	0,270	
Wartość opałowa	MJ/m³	145,8	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,32
	górna	% obj.	8,0
Zużycie powietrza	m³/ m³	38,11	

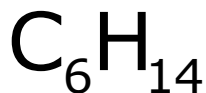
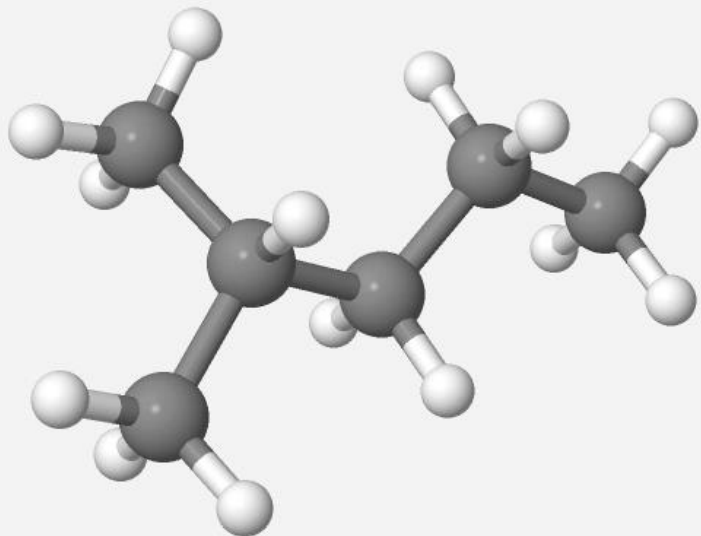
AGH

Heksan (n-Heksan)

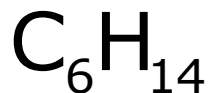
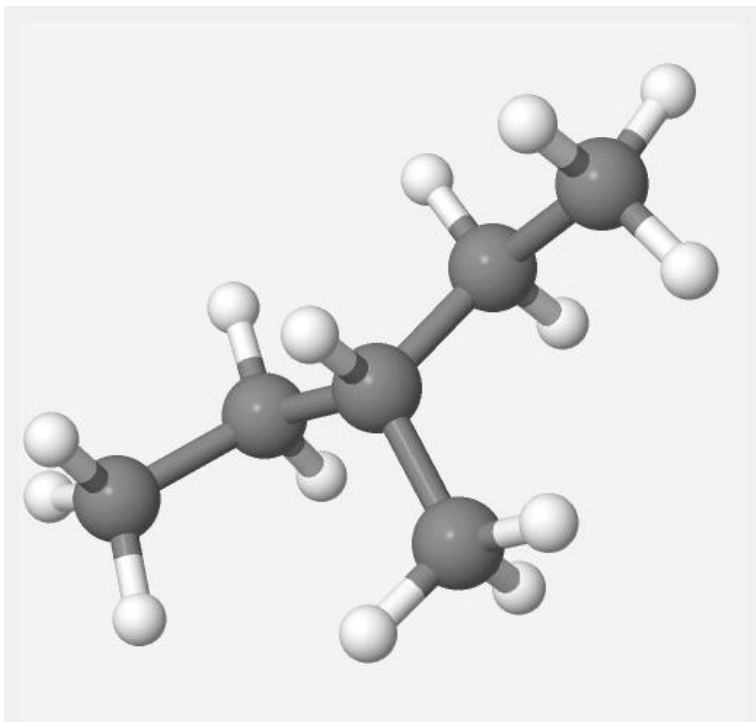
Masa cząsteczkowa	g/mol	86,18	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	3,88	
Gęstość względna	-	2,97	
Temperatura krytyczna	K	507,0	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,01	
Współczynnik ściśliwości	-	0,264	
Wartość opałowa	MJ/m³	175,1	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,25
	górna	% obj.	6,9
Zużycie powietrza	m³/ m³	45,26	

izo-Heksan (2-metylopentan)

Masa cząsteczkowa		g/mol	86,18
Gęstość bezwzględna		kg/m³	3,88
Gęstość względna		-	2,97
Temperatura krytyczna		K	507,0
Ciśnienie krytyczne		MPa	3,01
Współczynnik ściśliwości		-	0,264
Wartość opałowa		MJ/m³	175,1
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,25
	górna	% obj.	6,9
Zużycie powietrza		m³/ m³	45,26

neo-Heksan (3-metylopentan)

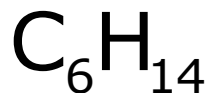
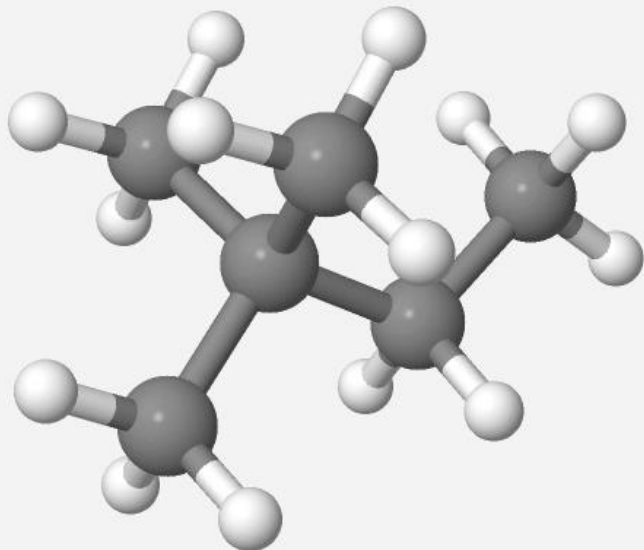

Masa cząsteczkowa		g/mol	86,18
Gęstość bezwzględna		kg/m³	3,88
Gęstość względna		-	2,97
Temperatura krytyczna		K	507,0
Ciśnienie krytyczne		MPa	3,01
Współczynnik ściśliwości		-	0,264
Wartość opałowa		MJ/m³	175,1
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,25
	górna	% obj.	6,9
Zużycie powietrza		m³/ m³	45,26

AGH

neo-Heksan (2,2-dimetylobutan)

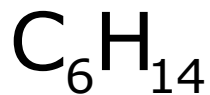
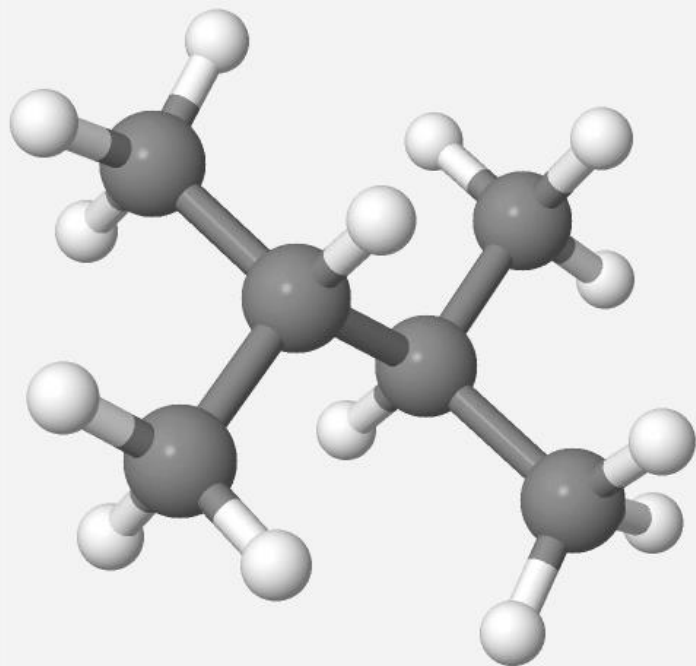
Masa cząsteczkowa	g/mol	86,18	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	3,88	
Gęstość względna	-	2,97	
Temperatura krytyczna	K	507,0	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,01	
Współczynnik ściśliwości	-	0,264	
Wartość opałowa	MJ/m³	175,1	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,25
	górna	% obj.	6,9
Zużycie powietrza	m³/ m³	45,26	

AGH

neo-Heksan (2,3-dimetylobutan)

Masa cząsteczkowa	g/mol	86,18	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	3,88	
Gęstość względna	-	2,97	
Temperatura krytyczna	K	507,0	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,01	
Współczynnik ściśliwości	-	0,264	
Wartość opałowa	MJ/m³	175,1	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	1,25
	górna	% obj.	6,9
Zużycie powietrza	m³/ m³	45,26	

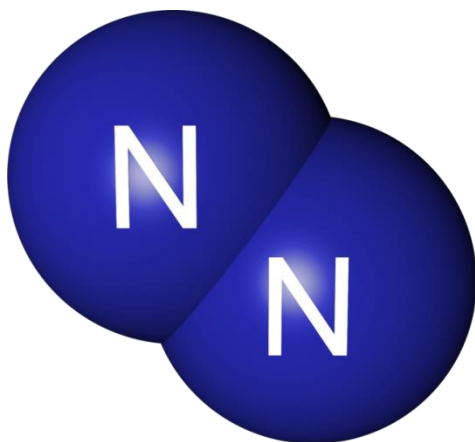

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Azot:

- zawartość w gazach ziemnych od kilkudziesiątych do kilkudziesięciu procent,
- zasadnicza część pochodzi z powietrza atmosferycznego, w wyniku zachodzących reakcji podczas tworzenia nastąpiło „zużycie” tlenu i wzrost procentowej zawartości azotu,
- może również pochodzić z samej substancji organicznej, z której powstawały węglowodory,
- może przenikać z głębszych warstw skalnych (ze skał wulkanicznych). Produkt rozkładu amoniaku i soli amonowych przebiegających w temperaturach 1000-1200°C,
- w mineralnej (nieorganicznej) części skał osadowych azot adsorbuje się trudniej niż węglowodory, co podczas migracji gazu ziemnego powoduje wzbogacenie się w azot.

Masa cząsteczkowa	g/mol	28,02	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	1,25	
Gęstość względna	-	0,97	
Temperatura krytyczna	K	126,0	
Ciśnienie krytyczne	MPa	3,40	
Współczynnik ściśliwości	-	0,292	
Wartość opałowa	MJ/m³	-	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	-
	górna	% obj.	-
Zużycie powietrza	m³/ m³	-	

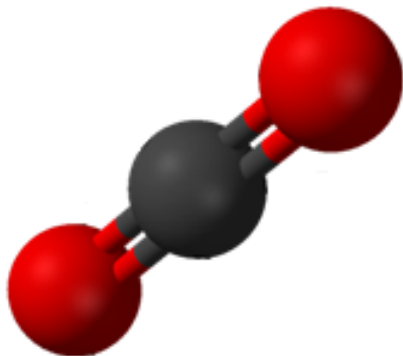
AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Ditlenek węgla:

- zawartość w gazach ziemnych do kilkudziesięciu procent (bardzo zmienna nawet w obszarze jednego złoża),
- w warstwach powierzchniowych Ziemi wydziela się w wyniku rozkładu substancji organicznej przebiegających z udziałem bakterii aerobowych,
- na znacznych głębokościach tworzenie się ditlenku węgla jest wynikiem termicznego rozkładu węglanów, pod wpływem wzrastającej wraz z głębokością temperatury,
- ditlenek węgla może przenikać również z gazów wulkanicznych, w których jego zawartość jest szczególnie wysoka,
- zmiany stężenia ditlenku węgla w migrującym gazie ziemnym spowodowane są różnymi zdolnościami migracyjnymi gazów, które wynikają m.in. z różnic gęstości.

Ditlenek węgla (Dwutlenek węgla)

Masa cząsteczkowa	g/mol	44,01	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	1,98	
Gęstość względna	-	1,52	
Temperatura krytyczna	K	304,1	
Ciśnienie krytyczne	MPa	7,38	
Współczynnik ściśliwości	-	0,274	
Wartość opałowa	MJ/m³	-	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	-
	górna	% obj.	-
Zużycie powietrza	m³/ m³	-	

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Siarkowodór:

- **zawartość w gazach ziemnych zmienia się w szerokich zakresach,**
- **powstaje w przemianach, jakim podlegają niektóre składniki substancji organicznej skał osadowych (przede wszystkim białka),**
- **tworzy się z siarczanów rozpuszczonych w wodach podziemnych przemieszczających się przez skały przepuszczalne,**
- **powstaje również z siarki elementarnej będącej produktem różnych reakcji przebiegających w litosferze.**

AGH

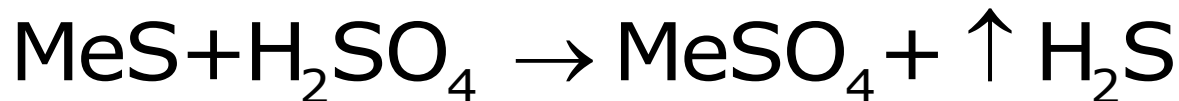
Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Siarkowodór:

- hipoteza biochemiczna – siarczany ulegają redukcji pod działaniem bakterii lub w wyniku reakcji z węglowodorami lub wodorem:

- reakcje podwójnej wymiany przebiegające w strefach utleniania rud siarczkowych. Produktem utleniania jest trójtlenek siarki, który rozpuszcza się w wodach podziemnych. Powstały kwas siarkowy reaguje z siarczkami metali (Me):

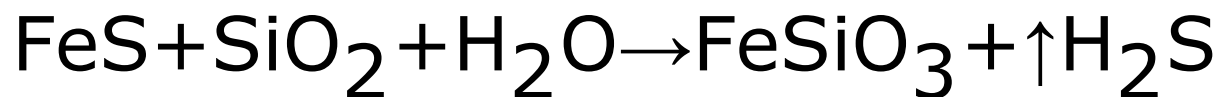

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

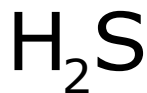
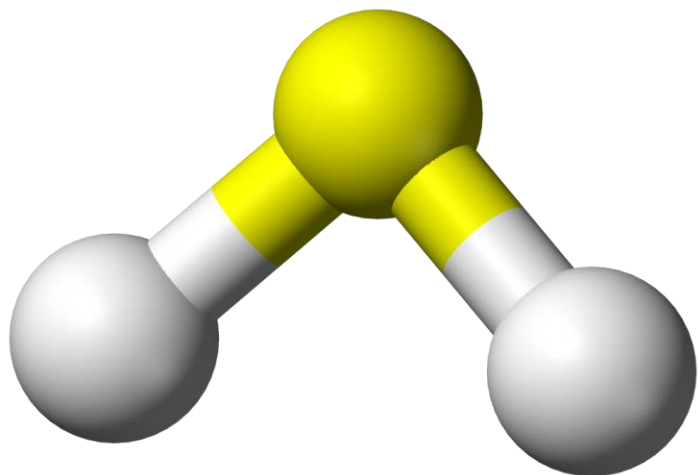
Siarkowodór:

- hipoteza wulkaniczna – część siarkowodoru zawartego w skałach wulkanicznych i rudach siarczkowych jest pochodzenia magmowego, których powstaje w wyniku reakcji:

- gazy bogate w siarkowodór zazwyczaj zawarte są w warstwach skał węglanowych lub warstwach składających się przemiennie ze skał węglanowych i siarczanowych.

Masa cząsteczkowa	g/mol	34,08	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	1,54	
Gęstość względna	-	1,19	
Temperatura krytyczna	K	373,4	
Ciśnienie krytyczne	MPa	9,01	
Współczynnik ściśliwości	-	0,283	
Wartość opałowa	MJ/m³	23,11	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	-
	górna	% obj.	-
Zużycie powietrza	m³/ m³	-	

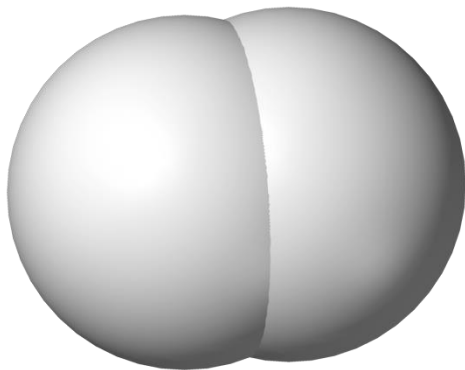

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Wodór:

- **zawarty jest praktycznie we wszystkich gazach ziemnych chociaż zazwyczaj małych lub śladowych ilościach,**
- **dużą rolę w wytwarzaniu odgrywają przemiany substancji organicznej, podczas których wodór wydziela się w postaci związanej (węglowodór) lub jako wodór cząsteczkowy,**
- **głównym źródłem jest woda, która w skałach magmowych ulega termokatalitycznemu rozkładowi.**

Masa cząsteczkowa	g/mol	2,02	
Gęstość bezwzględna	kg/m³	0,09	
Gęstość względna	-	0,07	
Temperatura krytyczna	K	33,2	
Ciśnienie krytyczne	MPa	1,30	
Współczynnik ściśliwości	-	0,283	
Wartość opałowa	MJ/m³	10,79	
Granica wybuchowości	dolna	% obj.	4,00
	górna	% obj.	74,2
Zużycie powietrza	m³/ m³	-	

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

Gazy szlachetne:

- **znajdujące się w skorupie ziemskiej mogły powstać w reakcjach rozpadu promieniotwórczego, lub przeniknąć z atmosfery,**
- **pewne ilości gazu mogą być pochodzenia kosmicznego i zostały pochłonięte przez magmę w okresie powstawania Ziemi.**

Hel:

- **powstaje głównie w wyniku odszczepienia cząstek α ciężkich pierwiastków promieniotwórczych (uranu, toru, radu).**
- **Następnie migruje przez szczeliny i pęknięcia, a w sprzyjających okolicznościach gromadzi się znacznie większych ilościach (do kilku procent) w niektórych gazach ziemnych.**

AGH

Składniki niewęglowodorowe gazu ziemnego

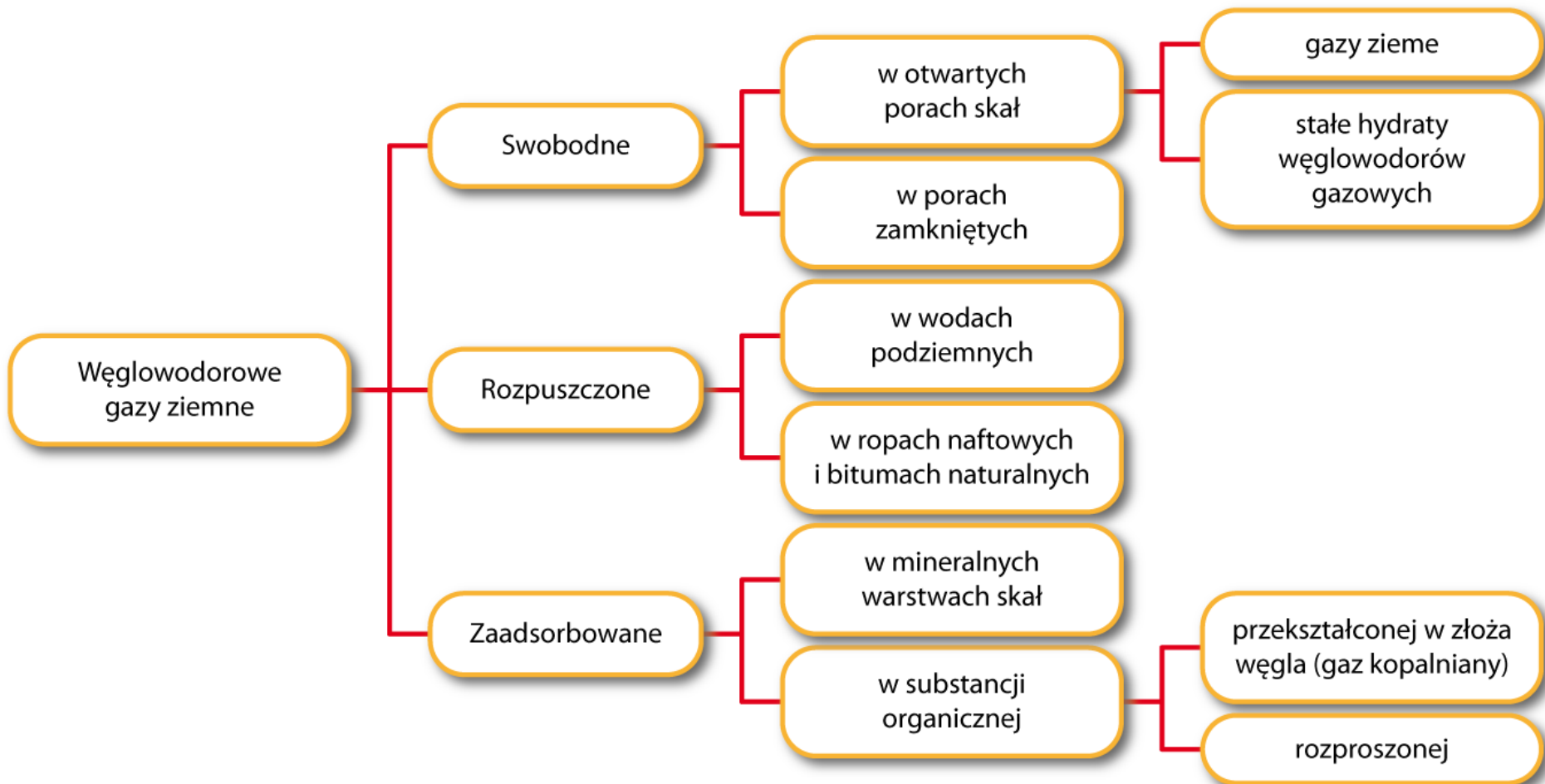
Argon:

- powstaje w wyniku promieniotwórczego rozpadu potasu (^{40}K) do izotopu Argonu ^{40}Ar ,
- Potas jest znacznie bardziej rozpowszechniony w przyrodzie niż pierwiastki szeregu uranowo-torowego, z którego powstaje hel,
- zdecydowana większość (88,8%) ^{40}K rozpada się z wydzielaniem ^{40}Ca , a pozostała część z wydzielaniem argonu.

Stosunek objętościowych zawartości helu i argonu w gazie ziemnym wykorzystywany bywa do przybliżonego datowania złoża:

$$\frac{\text{He}}{\text{Ar}} \cdot 25\text{mln lat}$$

Występowanie gazów węglowodorowych

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość homologów metanu, % obj.

Typ gazu	Przedział wartości
metanowy	poniżej 1
suchy	1 ÷ 5
lekki	5 ÷ 10
ciężki	10 ÷ 15
bardzo ciężki	15

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość kondensatu węglowodorowego, g/m³

Typ gazu	Przedział wartości
bezkondensatowy	poniżej 10
niskokondensatowy	10 ÷ 30
średniokondensatowy	30 ÷ 200
wysokokondensatowy	200 ÷ 500
unikalnie wysokokondensatowy	powyżej 500

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość azotu, % obj.

Typ gazu	Przedział wartości
niskoazotowy	3÷10
średnioazotowy	10÷50
wysokoazotowy	powyżej 50

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość siarki, % obj.

Typ gazu	Przedział wartości
bezsarkowy	poniżej 0,1
małosarkowy	0,1 ÷ 0,3
średniosarkowy	0,3 ÷ 1,0
wysokosarkowy	1,0 ÷ 10,0
unikalnie wysokosarkowy	10,0 ÷ 30,0
siarkowo-węglowodorowy	30,0 ÷ 50,0%
węglowodorowo-sarkowy	powyżej 50,0

Chodzi o zawartość siarkowodoru, a nie siarki.

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość wodoru, % obj.

Typ gazu	Przedział wartości
niskowodorowy	poniżej 1,0
średniowodorowy	1,0 ÷ 5,0
wysokowodorowy	5,0 ÷ 10,0
unikanie wysokowodorowy	10,0 ÷ 15,0
wodorowo-węglowodorowy	15,0 ÷ 30,0
węglowodorowo-węglowy	powyżej 30,0

Klasyfikacja gazów węglowodorowych

Zawartość dwutlenku węgla, % obj.

Typ gazu	Przedział wartości
o małej zawartości CO ₂	3÷5
o średniej zawartości CO ₂	5÷15
o dużej zawartości CO ₂	15÷30
o unikalnie dużej zawartości CO ₂	30÷50
gazy zawierające głównie CO ₂ z domieszką węglowodorów	powyżej 50,0

AGH

Klasyfikacja gazów według PN-C-04750:2011

Rodzina gazów wg PN-EN-437	Polskie nazwy w zakresie rodzin wg PN-EN-437	Grupa	
		nazwa	symbol
Gazy pierwszej rodziny lub gazy związane z pierwszą rodziną	Gazy wytwarzane metodami przemysłowymi	niskokaloryczne	Sn
		średniokaloryczne	Ss
		wysokokaloryczne	Sw
	Mieszanki gazów węglowodorowych z powietrzem	mieszanki C3-C4	c
		mieszanki GZ	e
Gaz ziemny	Grupa Lm	Lm	
Gazy drugiej rodziny lub gazy związane z drugą rodziną	Gazy ziemne	Grupa Ln	Ln
		Grupa Ls	Ls
		Grupa Lw	Lw
		Grupa E	E
Gazy trzeciej rodziny	Gazy skroplone C3-C4	butan techniczny	B
		propan-butan	B/P
		propan techniczny	P
Gazy niezwiązane z żadną rodziną	Biogazy		BG